

АННОТАЦИЯСЫ

6D074800 - «Фармацевтикалық өндіріс технологиясы» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне ұсынылған «Отандық фармацевтикалық өнеркәсіпті дамытудың тиімді механизмі ретінде кластер құру» тақырыбында Серикбаева Эльмира Асилбекқызының диссертациялық жұмысы.

1. Тақырыптың өзектілігі.

«Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары туралы» Қазақстан Республикасы президентінің 2010 жылғы 1 ақпандағы № 922 жарлығы және мемлекет басшысының 2014 жылғы 17 қаңтардағы «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына жолдауы негізінде әзірленген Қазақстан Республикасын индустриялық-инновациялық дамытудың 2015 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының негізгі міндеті инновациялық кластерлерді қалыптастыру арқылы фармацевтика өнеркәсібінің басым секторларына технологиялық жаңа деңгейін беру және болашақ секторларын дамыту үшін негіз жасау болып табылады.

Қойылған міндетті негізге ала отырып, Қазақстан Республикасы Үкіметінің жоспарларында дәрілік заттарды өндіру жөніндегі қазіргі заманғы желілерді енгізу, зауыттар салу және ел аумағында отандық дәрілік заттар өндірісін 50% - ға дейін жеткізу болып табылады, өйткені импортпен және осы мақсаттарға арналған шығыстар деңгейімен расталатын дәрілік препараттарға ішкі жоғары қажеттілік бар. Сыртқы сауда талдауы республиканың фарминдустриясының импорттық өнімге өте тәуелділігін көрсетеді, мысалы, Қазақстан Республикасында фармацевтикалық құралдар импортының көлемі экспорттың 2% - ына қарағанда 98% - ды құрайды. Осы импортқа тәуелділікті ескере отырып (импорт дәрілік заттармен ішкі тұтынудың 85% - ын қанағаттандырады, сонымен бірге Қазақстанның фармацевтикалық өнеркәсібі ішкі тұтынудың тек 15% - ын ғана қанағаттандырады), өңірлік кластерлерді құру кезіндегі басты міндет Қазақстанның фармацевтикалық өнеркәсібі кәсіпорындарының өндірістік қуаттарын ұлғайту, яғни экспортқа бағдарланған өндірістерді құру болып қала береді.

Германия көптеген жылдар бойы Қазақстанға дәрілік препараттардың ірі жеткізушісі болып табылады. Импорт көлеміндегі неміс өнімінің үлесі-16%, одан әрі Франция – 9%, Австрия – 6% және Үндістан – 6%. Маркетингтік зерттеулерге сәйкес, өнімдері халықаралық нарықта жақсы беделге ие Батыс фармацевтикалық компаниялары халықтың сатып алу қабілетінің артуына байланысты Қазақстанның бөлшек сауда сегментінде үлкен мүмкіндіктерге сенеді. Бұл фактор Қазақстанда фармацевтикалық өнімді өткізу үшін үлкен нарықтық әлеуетті көрсетеді.

Кластерлердің қалыптасуы мен дамуы бірқатар алғышарттарды - экономикалық, әлеуметтік, ұйымдастырушылық мақсатты түрде жүзеге асыруды талап етеді. Біріншіден, жаңару мен өсу атмосферасын сипаттайтын ерекше әлеуметтік-мәдени орта қажет. Екіншіден, кеңейтілген өндіріс пен сапалық жаңарудан көрінетін экономикалық өсу қажет. Үшіншіден, белгілі бір және жеткілікті күшті қозғаушы күштер қажет. Төртіншіден, ұлттық экономиканың әлемдік экономикамен үйлесімді үйлесуі. Бесіншіден, кластерлік модель міндетті түрде әрі инновациялық процестің моделі, әрі өнімділіктің артуы болуы керек. Алтыншыдан, әр түрлі кластерге қатысушылардың мүдделерін теңдестіру үшін үйлестіру жүйесі қажет».

Динамикалық жұмыс істейтін кластерлерді дамыту - заманауи экономикаға жету жолындағы ұтымды тетіктердің бірі. Осылайша, кластерлерді ойдағыдай тереңдету және кеңейту экономикалық дамудың ажырамас бөлігі болып шығады. Қазақстан Республикасы сипатталады: білімнің жеткілікті деңгейі, мемлекеттік мекемелердің дамуы, мамандардың жоғары біліктілігі, табиғи ресурстар және т.б. Кластерді құрайтын құрылымдық буындар бір-бірін жоғары деңгейлі технологияларды енгізу, өнімді жетілдіру, ұйымдастырушылық басқару әдістерін жасау және инновацияларды енгізу процестерінде өзара байытады. Географиялық кеңістіктегі кластердің шоғырлануы, экономикасы дамушы Қазақстан сияқты, аумақтың инфрақұрылымдық және экономикалық деңгейінің айтарлықтай дифференциациясы бар елдер үшін өте маңызды. Жалпы, кластерлердің қалыптасуы мен дамуы әр сатыда арнайы реттеу әдістерін қажет ететін ұзақ және біртіндеп жүретін процесс. Кластердің жұмысына байланысты бастамалар оларды қалыптастыруға бағытталған әрі қарайғы шараларды қажет етеді, бұл экономикалық кеңістікте жұмыс істейтін әр түрлі субъектілердің серіктестіктерімен байланысты, олардың құрамына мемлекеттік және аймақтық мемлекеттік органдар, жеке кәсіпкерлік, университеттер және басқа ұйымдар қызметтері бағытталуы керек кластерлерде. Кластерлік принцип, ең алдымен, маңызды, өйткені кластерлердің көмегімен экономикамыздың үлкен аумақтық масштабы мен икемділігі арасындағы қайшылықтарды еңсеруге болады. Қазақстанда кластерлерді дамытудың мүмкіндіктерін бағалай отырып, бұл тұрғыда кейбір тежеуші факторлар бар екенін атап өткен жөн, өйткені кәсіпкерлік мәдениеті елде әлі қалыптаса қоймаған, бәсекелестік әрдайым әділ бола бермейді, жалпы кәсіпкерлік жағы экономикалық агенттердің бір-біріне деген сенімділігімен қанықпаған.

Қазақстан негізгі факторларға (табиғи ресурстар, арзан жұмыс күші) байланысты бәсекеге қабілеттілік әлеуетін жинақтаудың бастапқы кезеңінде. Кластерлерді құрудың объективті қажеттілігі заманауи инфрақұрылым, жоғары білікті мамандар, ғылыми әлеует және инновациялық технологиялар сияқты факторлар толыққанды болған кезде жоғары деңгейде туындайды.

Алматы облысында фармацевтикалық кластерді құрудың өзектілігі фармацевтикалық өнеркәсіптің дамыған кешенінің болуын растайды. Алматы облысының фармацевтикалық өнімнің отандық өндірісі көлеміндегі үлесі

айтарлықтай және шамамен 28% - ды құрайды. Осыған сүйене отырып, саланы аймақтық және салалық деңгейлерде қарқынды дамып келе жатқан деп атауға болады. Облыстың дамыған фармацевтикалық өнеркәсіп кешені «Нобель» АҚ, «Вивафарм» ЖШС, «Фитолеум» ЖШС, «Kelun – Kazpharm» ЖШС және т. б. ірі компаниялармен ұсынылған. 2018 жылдан бастап өңірдің фармацевтикалық кәсіпорындары қызметінің GMP стандарттарына біртіндеп көшуі жүруде.

Тянь-Шань жотасының етегінде 20 мыңнан астам өсімдік түрлері өседі, олардың 6 мыңында биологиялық белсенді заттар бар. Осы алты мың өсімдіктің тек 600 түрін дәрі-дәрмек өндірісі үшін жартылай фабрикат ретінде пайдалануға болады, ал 500-ден астам түрдің ішінен дайын дәрі-дәрмектерді алуға болады.

С.Ж.Асфендияров атындағы ҚазҰУ-да шоғырланған жоғары ғылыми-өндірістік және кадрлық әлеуеттің болуы, сондай-ақ өңірдің фармацевтикалық саласының кластерлік дамуының негізгі белгісі болып табылады.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, Алматы облысында фармацевтикалық кластер құру үшін барлық қажетті жағдайлар бар.

Алдын ала жүргізген әдеби шолудан біз Қазақстандағы фармацевтикалық өндірістерді кластерлеудің ғылыми-әдістемелік тәсілдерін әзірлеуге арналған зерттеулер жеткіліксіз деген қорытынды жасадық.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы осы зерттеудің негізгі мақсаты мен міндеттерін анықтауға ықпал етті.

2. Диссертациялық зерттеудің мақсаты.

Осы зерттеу отандық фармацевтикалық индустрияны дамытудың тиімді тетігі ретінде кластер құру болып табылады.

3. Зерттеу нысандары.

- Қазақстан Республикасының, алыс және жақын шетелдердің фармацевтикалық кластерлік бірлестіктері;

- Қазақстан Республикасындағы дәрі-дәрмек айналымы саласындағы фармацевтикалық қызметкерлер.

4. Ғылыми жұмыстың зерттеу тақырыбы.

Отандық және шетелдік кластерлік процестердің даму заңдылықтары мен тенденциялары.

5. Зерттеу міндеттері.

1. Әдеби шолу негізінде алыс және жақын шетелдердің кластерлік саясатына салыстырмалы талдау жүргізу;

2. Өңірде фармацевтикалық кластерді ұйымдастыру қажеттілігін негіздеу;

3. Фармацевтикалық кластердің өңірлік деңгейде жұмыс істеуінің тұжырымдамалық моделін ұсыну.

4. Ғылыми-білім беру фармацевтикалық кластерін ұйымдастыру үшін ғылыми негізделген ұсынымдар әзірлеу.

5. Ғылыми-білім беру кластерін ұйымдастыру үшін ғылыми негізделген ұсыныстар жасау.

6. Зерттеудің ғылыми жаңалығы.

1. Алғаш рет өңірде фармацевтикалық кластерді қалыптастыру мүмкіндігін бағалау әдістемесі ұсынылатын болады;
2. ҚР-да ғылыми-білім беру фармацевтикалық кластерін ұйымдастыру үшін алғаш рет ғылыми-негізделген ұсынымдар әзірленеді;
3. Алғаш рет өңірлік деңгейде фармацевтикалық өндірістерді кластерлеудің тұжырымдамалық моделі әзірленетін болады.

7. Қорғауға арналған негізгі ережелер.

1. Алматыда және Алматы облысында фармацевтикалық кластердің қалыптасуы мен дамуын негіздеу.
2. Аймақтық деңгейде жұмыс істеудің тұжырымдамалық моделін әзірлеу және практикалық салаға енгізу нәтижелері.

8. Алынған нәтижелердің практикалық маңыздылығы.

Зерттеу нәтижелері бойынша практикалық және білім беру фармацевтикалық қызмет әзірленді және енгізілді:

- 1.Өңірде фармацевтикалық кластерді қалыптастыру мүмкіндігін бағалау әдістемесі;
- 2.Өңірлік деңгейде фармацевтикалық өндірістерді кластерлеудің тұжырымдамалық моделі;
- 3.ҚР Ғылыми-білім беру фармацевтикалық кластерін ұйымдастыруға арналған ғылыми-негізделген ұсынымдар.

9. Диссертацияның жеке үлесі.

Диссертация өз бетінше материалдар жинады, эксперименттік зерттеулер жүргізді, диссертациялық жұмыс тақырыбы бойынша әдеби мәліметтерді талдап, жинақтады. Автор Алматы қаласы мен Алматы облысының ДЗ айналыс саласындағы фармацевтикалық қызметкерлері арасында әлеуметтік сауалнама түрінде әлеуметтік зерттеу жүргізді, оның нәтижесінде Алматы қаласы мен Алматы облысының фармацевтикалық өндірістерін кластерлеу қажеттілігі анықталды. Автор алынған мәліметтерді статистикалық өңдеуді жүргізді, нәтижелерді диссертациялық жұмыс, мақалалар мен әдістемелік ұсыныстар түрінде жинақтады және ұсынды.

10. Диссертация нәтижелерінің апробациясы.

Диссертацияның негізгі ережелері материалдарда баяндалды және жарияланды: Оңтүстік Қазақстан медициналық академиясының 40 жылдығына арналған «Медицина мен фармацияның заманауи аспектілері: білім, ғылым және практика» атты халықаралық ғылыми конференция материалдары (Оңтүстік Хабаршысы). Қазақстан медициналық академиясы 2019); Халықаралық ғылыми конференция материалдары «Фармацевтика саласының қазіргі жағдайы: мәселелері мен болашағы» (Өзбекстан Ташкент, 2020); Халықаралық ғылыми конференция материалдары «Қазіргі заманғы ғылым. Ғылыми зерттеулер менеджменті және стандарттары »- (Прага, Чехия, 2020).

11. Жарияланымдар.

Зерттеу нәтижелері бойынша 17 жұмыс жарияланды, оның ішінде:

- Scopus деректер базасына кіретін Халықаралық журналда 3 жарияланым (h индексі = 1); - ҚР БҒМ БҒСБК ұсынған журналдарда 7 жарияланым; -5 халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарындағы жарияланымдар; - 2 «С. Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ» КЕАҚ Сенаты отырысында бекітілген әдістемелік ұсыныстар.

12. Диссертациялық жұмыстың көлемі мен құрылымы.

Диссертациялық жұмыс кіріспеден, әдебиеттерге, материалдарға және зерттеу әдістеріне шолу, эксперименттік зерттеудің 5 бөлімі, қорытынды, пайдаланылған дерек көздері мен қосымшалар тізімінен тұрады.